

« بسم الله الرحمن الرحيم »

بزهشی در باره ی چیستی

وحی و نبوت از دیدگاه فیلسوفان مسلمان

مؤلف: دکتر عباس عبداللہی فر

ناشر: پویش حکمت

سرشناسه :	عبداللہی فر، عباس، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور :	پژوهشی در بارہی وحی و نبوت از دیدگاه فیلسوفان مسلمان/ مولف عباس عبداللہی فر.
مشخصات نشر :	گرگان: پویش حکمت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاہری :	۱۲۸ ص.: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.
شابک :	۹۷۸-۶۰۰-۹۶۱۳۷-۱-۷
وضعیت فهرست نویسی :	فہیا
موضوع :	نبوت
موضوع :	Prophecy
موضوع :	فیلسوفان اسلامی
موضوع :	Muslim philosophers
موضوع :	فلسفہ اسلامی
موضوع :	Islamic philosophy
موضوع :	وحی
موضوع :	Revelation
تاریخ بندی کنگره :	۱۳۹۷/۴۲ پ ۲۲۰/BPT
دہہ و سہری :	۴۳/۲۶۷
شمارہ :	۵۲۱۲۵۱
کتابشناسی ملی :	

عنوان کتاب: پژوهشی در بارہی وحی و نبوت از دیدگاه فیلسوفان مسلمان

ناشر: پویش حکمت

دفتر نشر: خیابان امام رضا، کوچه ششم

ویراستار: معزم قلایی پور

مؤلف: دکتر عباس عبداللہی فر

تعداد صفحات: ۱۳۶

طراح جلد: علیرضا عابدینی

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۳۰۰۰۰

چاپ و صحافی: پدیده، گرگان

تلفن: ۰۱۷-۳۲۳۳۲۷۶۳

شمارہ همراه: ۰۹۱۱۱۷۰۲۳۲۱

پیشگفتار

موضوع نبوت همواره مورد توجه فیلسوفان مسلمان بوده است. از زمان تاسیس فلسفه اسلامی و در ادوار و سنت های مختلف فلسفی تا دوران معاصر یکی از دلمشغولی های فیلسوفان مسلمان توجه به وحی و نبوت بوده است. در ابتدا چنین به نظر می رسد که موضوع فلسفه وجود و محال است و انا نبوت که یک موضوع اعتباری است، چگونه می تواند با مسئله ای فلسفی تبدیل شود؟ در این کتاب به این مسئله با تفصیل پرداخته شد و نشان داده شد است که نبوت به اعتبار ماهیت اخباری بودنش به نحوه ای وجود اطلاق می شود که در آن یک ارتباط واقعی غایت قابل مشاهده، شکل می گیرد؛ در این ارتباط آگاه مطلق یعنی خداوند، که دارای صفات دیگری چون حی مطلق، قدرت مطلق و نامتناهی حکمت و خبرخواهی نیز است، به اخبار نبی می پردازد و امور غیب و آنچه را که باعث سعادت بشر می شود، به وی اعلام می کند. این راه که به آن وحی گفته می شود، مورد توجه فیلسوفان قرار گرفته و

در واقع فیلسوفان سعی می کنند فرایند و روند یا به تعبیر غربیان مکانیزم آن را کشف عقلی نموده و توضیح دهند و به شکلی قابل باور و منطقی آن را بیان کنند؛ لیکن هر فیلسوفی توضیح خود را به فراخور مبانی و سازوکاری که اندیشیده و بضاعتی که بدان دست یافته، ارایه داده است. از آنجایی که هر یک از فیلسوفان به اقتضای کوتاهی عمر و شرایط علمی و امکانات، بخشی از این حقیقت را توضیح داده اند، فیلسوفان بعدی سعی در تکمیل دیدگاه های فیلسوفان قبلی کرده و تا ارائه یک تفسیر مقنع و کارآمد، گاهی هزار سال و یا بیشتر زمان لازم خواهد بود؛ این است که در مطالعاتی ماهیت نبوت و وحی در قالب مطالعه ی تاریخی شاهد تحول مناسب فلسفه از ماهیت وحی هستیم؛ در این کتاب این تحول مورد بررسی و گواهی شده است؛ هر گونه نقد و بررسی دیدگاه های فیلسوفان و باطنیات انتقادی مستلزم فراهم آمدن شرایطی است که پرداختن به آن مستلزم گذشت زمان، فراهم آمدن امکانات و نیاز و استقبال حائز است. اما بطور اجمال باید گفت فیلسوفان در مباحث متعددی به موضوعات وحی و نبوت و پرداختن به ابعاد و اطراف آن علاقه نشان دادند و به ترتیب عبارتند از مباحث قوای نفس در طبیعیات، مباحث الهیات و شناخت صفات خدا و در مبحث افعال الهی به طرح نبوت و اثبات ضرورت آن پرداخته اند و نیز در مبحث معاد به

صورت عنوانی جداگانه از آن بحث کردند و نیز مباحث فلسفه ی
عملی و سیاست مدن که در آن وجود رئیس مدینه ی دارای ملکه
ی عدالت را ضروری دانسته اند که می تواند در شخصیت حکیم
و یا نبی ظهور پیدا کند. آنچه در این کتاب به آن پرداخته شده بر
فرض امکان نبوت استوار شده و لذا به سازوکار آن در ساحت
هستی و در وجود آدمی از منظر فیلسوفان پرداخته شده است؛ با
این حال این کتاب حاوی کاستی هایی است که نگارنده خود
بسیار واقف است و خود را نیازمند نقد خوانندگان جهت بهبود
کیفیت کتابی است. و بر خود فرض می داند که پیشاپیش چنین
کسانی تشکر کند.

بهار ۹۷، اردیبهشت ماه

باسم عبداللہی فر

فهرست مطالب

- مقدمه ۱۵
- طرح مسئله ۱۵
- رابطه بعضی از مسائل کلامی با فلسفه ۱۶
- سخن علما و طباطبائی در زمینه ارتباط نبوت با فلسفه ۱۷
- اهمیت نبوت و جایگاه تعریف ۱۹
- نبوت در متون فلسفی ۲۰

فصل اول

نبوت نزد متقدمان تا ابن سینا

- ابویوسف یعقوب ابن اسحاق کندی ۲۴
- ابونصر فارابی ۲۷
- راه های رسیدن به روح قدسی ۲۸
- نظریه فیض نزد فارابی ۲۹

- مراد فارابی از عقل فعال و وظیفه آن..... ۳۰
- الهام از عقل فعال و کیفیت آن: ۳۱
- کیفیت وصول به عقل فعال از طریق تأمل و نظر..... ۳۱
- تفسیر فارابی از نبوت..... ۳۴
- خواب و رؤیا از نظر فارابی..... ۳۵
- حیگاه قوه متخیله در نفس و وظیفه آن..... ۳۶
- حکایت قوه خیال از معقولات..... ۳۹
- چگونگی الهامات سر فال بر قوه متخیله..... ۴۰
- وحی و دیدن فرشتگان..... ۴۱
- متعلق وحی الهی یا نبی است یا فیلسوف..... ۴۲
- تمایز نبی و فیلسوف..... ۴۴
- کیفیت صدور معجزات..... ۴۵
- بررسی نظریه فارابی..... ۴۶
- طرح اشکال و جواب..... ۴۷
- نبوت در نظر ابن سینا..... ۴۹
- شرح خواص سه گانه نبوت..... ۵۱

روش های کسب معارف از عقل فعال..... ۵۱

مراتب عقل نظری نزد ابن سینا: ۵۳

عقل قدسی و قوه ی قدسیه انبیاء..... ۵۶

فرق بین فکر و حدس: ۵۸

مراتب نفس و ارتباط آن با نفوس قدسیه..... ۶۰

فصل دوم

تأسیس و بررسی نظر فارابی و ابن سینا

اشتراکات نظر فارابی و ابن سینا..... ۷۰

تمایزات نظریه فارابی و ابن سینا..... ۷۰

اشکال بر نظریه حدسی ابن سینا..... ۷۲

تشابهات این دو نظریه..... ۷۴

اشکالات وارده بر تصویر نبوت از نظر حکما..... ۷۶

چندپرسش و پاسخ..... ۷۸

پرسش نخست: ۷۸

پرسش دوم..... ۸۰

فصل سوم

موضع حکمای متأخر در رابطه با وحی و نبوت (شیخ اشراق و بعد از آن)

- مقدمه ۸۴
- شیخ بهاب الدین یحیی سهروردی (وفات ۵۸۶) ۸۵
- شرط اصل نبوت - خواص سه گانه انبیا ۸۶
- جمع بندی نظریه اشراق ۹۰
- صدرالدین محمد بن ابوالغیم شیری (۹۷۹-۱۰۵۰ ق) ۹۱
- شرح خواص سه گانه ۹۲
- اول - کمال قوه نظری ۹۳
- دوم - کمال قوه متخیله ۹۳
- سبب اطلاع بر امور غیب در بیداری ۹۴
- فرق بین وحی، الهام و تعلیم ۹۷
- سوم: کمال نفس در جهت جزء عملی و قوه تحریک ۹۸

- انواع معجزات انبیاء..... ۱۰۰
- نبوت موهبتی الهی..... ۱۰۲
- حاج ملاهادی سبزواری (۱۲۱۲-۱۲۸۹ ق)..... ۱۰۴
- شرح خواص سه گانه نبی..... ۱۰۴

فصل چهارم

موضوع متکلمان در قبال نظریه نبوت حکما

- موضوع شیه و منزله..... ۱۱۰
- موضوع اشاعره..... ۱۱۳
- موضوع غزالی (۵۴۰-۵۰۵ هـ)..... ۱۱۴
- موضوع فخر رازی (۵۳۴-۶۰۶ هـ)..... ۱۱۹
- خلاصه و نتایج..... ۱۲۵
- فهرست منابع و مآخذ..... ۱۲۹

مقدمه

وحی به لحاظ نحوه ی وجود و تحقق آن در متن هستی و به عنوان طریقه ای برای اتصال ضمیر پیامبر با خداوند به شکل با اسطه بی اسطه، مورد توجه فیلسوفان قرار گرفته و هر یک سعی کرده اند سهم خود و موقعیتی تاریخی که در آن قرار گرفتند، به این موضوع ببینند؛ لذا مرور دیدگاه فلاسفه برای فهمیدن این امر مهم می تواند گامی در شناخت حقیقت وحی تلقی گردد؛ گامی که فرصتی فراهم می آید تا سفل آدمی با حقیقت وحی مواجه شده و به تبع آن فلسفه وجودی نبوت درک گردد.

طرح مسئله

کسان زیادی در طول تاریخ وجود داشته اند که خود را پیامبر الهی معرفی کرده و گفتند که خداوند به آنها وحی می کند این ادعای آنان که خداوند از طریق وحی با آنان سخن گفته است، است. است. است. فراونی را برانگیخت. چگونه خداوند با بشری سخن می گوید؟ این ارتباط از چه راههایی ممکن می گردد و در چه ابعادی واقع می شود؟ اساساً وحی چیست و پیامبر چه کسی است؟ گرچه

متکلمان خود را موظف به پاسخگویی به چنین سئوالاتی دانسته و به بررسی سئوالات فوق پرداخته اند؛ اما این مباحث مورد توجه فلاسفه نیز قرار گرفته است. برای فلاسفه این سنوال مطرح بوده است که چه موقعی و چگونه انسانی می تواند ظرفیت پذیرش وحی را پیدا کند و در این صورت نفس پیامبر در چه وضعیتی قرار می گیرد؟ فرق پیامبر با دیگر انسان ها بخصوص فیلسوفان و حکیمان چیست؟ و در نهایت آیا پیامبری قوه ای مستعد در وجود آدمی است که به مشیت الهی در بعضی از افراد فعلیت پیدا می کند؟ پرداختن به پاسخ چنین سئوالاتی دغدغه ی فیلسوفان بوده و در منابع مختلف مباحث فلسفی به این مبحث پرداختند.

رابطه بعضی از مسائل کلامی با فلسفه

شیوه ی تحقیق در علم کلام عمیقی از ریس های عقلی و نقلی و در بعضی موارد تجربی است؛ اما ریس تحقیق در مباحث فلسفی تنها عقلی است. همچنین در علم کلام موضوعات وجود دارند که تنها به روش عقلی تحقیق و اثبات می شوند. این گونه مسائل را می توان از مشترکات بین فلسفه و کلام به حساب آورد. یکی از این مباحث خداشناسی است؛ زیرا روش تحقیق در مباحث خداشناسی هم از منظر علم کلام و هم در سیرت فلاسفه به روش عقلی است. لیکن پاره ای دیگر از مباحث وجود دارد که هم به

روش عقلی و هم به روش نقلی اثبات می‌شوند؛ مثلاً اصل معاد به طور اجمالی از طریق عقل ثابت می‌شود؛ اما تفصیل مسائل آن از قبیل بهشت و دوزخ، پاداش و عذاب فقط از طریق نقل قابل اثبات هستند. بحث نبوت نیز از جمله مباحثی است که نمی‌توان برای اثبات آن مستقیماً به نقل متوسل شد؛ چون در صورت توسل به چنین روشی به لحاظ منطقی دور پیش می‌آید؛ چرا که ضرورت نبوت از شرع فهمیده می‌شود و شرع نیز از نبوت بدست می‌آید؛ اما بی‌شک اثبات نبوت به روش عقلی این مشکل حل می‌شود.^۱ از این جهت است که فلاسفه ی مسلمان به بحث نبوت علاقه نشان دادند و در خصوص ماهیت و حقیقت وحی و ضرورت نبوت و نقش انبیاء در اصلاح جامعه سخن گفته‌اند.

سخن علامه طباطبائی در زمینه ارتباط نبوت با فلسفه

علامه طباطبائی در رابطه با این مطلب می‌فرماید که نبوت عامه از این نظر که خود یک نحوه تبلیغ احکام و تائید شرع بوده است و قوانین تشریع شده اموری اعتباری هستند و نه حایق خارجی، مربوط به علم کلام است نه فلسفه، که از حقایق خارجی و عینی بحث می‌کند؛ ولیکن از دیدی دیگر مسئله، فلسفی نیز است؛ زیرا

۱ - رک مصباح یزدی محمد تقی، آموزش عقاید، ص ۲۹ و بعد از آن.

نبوت که همان تبلیغ احکام و شریعت الهی است، بیانگر نوعی دعوت الهی جهت کسب کمالات از راه افعال اختیاری است و افعال اختیاری از روی اعتقادات انسان به درستی و نادرستی و خوف از نادرستی و رجاء به درستی سرچشمه می گیرد؛ بنابراین برای افاضه (وحی) خدایی لازم است تا بشر را متوجه دعوت الهی کند و چون دعوت الهی احتیاج به داعی دارد تا متعهد و مسئول این دعوت شود؛ ناگزیر باید انبیایی برگزیند، اینجاست که بحث فلسفی به نبوت عامه منتهی می شود؛^۱ «بنابراین تحقیق پیرامون نبوت و ضرورت آن با در نظر گرفتن نظام کلی (عالم) مسأله ای نیست زیرا وجود چیزی را مورد تحقیق و بررسی قرار می دهد که به اختصاص ریاضی مخصوص گشته و نه طبیعی^۲، بلکه حالتی کلی و عام دارد و به نظام کلی عالم وجود مربوط می شود. به عبارت دیگر نبوت و وحی امری وجودی است و به لحاظ وجود شناختی همچون دیگر قوای شناختی مقتضی کل نظام هستی است.

۱ - علامه طباطبائی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۱۴۷-۱۴۸.

۲ - جوادی عاملی، عبدالله، ده مقاله پیرامون مبدا و معاد، ص ۲۵۸.